

לאדינו

LADINO

657 ■ 2/2002 ■ שבט התשס"ב

בשנים האחרונות ניכרת התעוררות בכל הנוגע לשפה ולמורשתה. מופיעים ספרי שירה, קבצי פולקלור ומחקרים. השפה נלמדת באוניברסיטאות ובמסגרות נוספות. גולת הכותרת היא חקיקת חוק הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, התשנ"ו-1996, על-ידי הכנסת לעידוד, טיפוח ושימור מורשת השפה; והקמת הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו בראשותו של יצחק בבן, הנשיא החמישי של ישראל.

אבנר פרץ

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע

לאדינו (ספאניולית) היא לשונם של צאצאי מגורשי ספרד שנפוצו לאחר הגירוש (1492) ברחבי האימפריה העות'מאנית, במרכז אירופה ובדרומה ובצפון מרוקו; במרוקו נקראה השפה "חאכיתיה". במשך חמש מאות שנים שימרו המגורשים את שפתם, שביסודה עמדה הספרדית (קסטילית) העתיקה. הלשון קלטה מרכיבים עבריים, תורכיים ובלקניים, ונחשפה החל מאמצע המאה ה-19 גם להשפעת הצרפתית. הלאדינו נכתבה תמיד באותיות עבריות (אותיות מרובעות וכתב רש"י). הניתוק מן הספרדית וקליטת ההשפעות השונות השלימו תהליך לידתה של לשון יהודית, העומדת בפני עצמה: הלאדינו.

בד מן הפולקלור העשיר שבו מצטיינת הלאדינו (רומנסות, שירי אהבה, פיוטי חג ומועד, סיפורים ופתגמים), נכתבה בה ספרות עשירה. גולת הכותרת של היצירה הדתית המקורית בלאדינו היא "מעם לועז". הוגה המפעל והמחבר הראשון, רבי יעקב כולי, תכנן אותו כחיבור רב-כרכים על המקרא. המתכונת: מעין אנציקלופדיה מרהיבה של פרשנות, מדרש, מוסר, הלכה ומנהג, וביצים ידיעות בהווית עולם וטבע היקום. החומר שאוב ממאות מקורות בספרות ישראל. הכרך הראשון על ספר בראשית הופיע בקונסטנטינופול ב-ה'תצ"צ (1730). תור ההשכלה מגיע אל האימפריה העות'מאנית במחצית המאה ה-19. אחד מביטוייו הוא עיתונות הלאדינו. העיתון הראשון, "שערי מזרח", הופיע באיזמיר ב-1845/6. הוא פותח 150 שנות עיתונות בלאדינו, שבמהלכן הופיעו יותר מ-300 כתבי-עת. העיתונות מביאה עימה את הרומאנים המתורגמים והמקוריים. מאות מהם נדפסו במרכזי הדפוס של הלאדינו (בהם: קונסטנטינופול, איזמיר, סלוניקי, ירושלים ווינה), ועיגו את אלפי קוראיהם. בצד הרומן הייתה פריחה גם לתאטרון. ידוע לנו על יותר מ-200 מחזות בלאדינו, שהועלו בתפוצות הספרדיות החל מן הרבע האחרון של המאה ה-18.

שואה הנוראה עברה על הספרדים דוברי הלאדינו כמו על אחיהם האשכנזים דוברי היידיש. קהילות עתיקות-יומין, בהן סלוניקי ושאר קהילות יוון, מקדוניה, סרביה ובוסניה, נמחו. רוב היהודים הספרדים באירופה הושמדו. דומה היה כי לאחר החורבן לא תהיה תקומה ללאדינו. אולם

בבול נראה איור המבוסס על השראה של עיטורים בכתבי-יד ספרדיים עתיקים. במרכז האיור - המילה "לאדינו" בכתב רש"י.

במעטפת היום הראשון נראה תצלום של שער "ספר מעם לועז" ל"בראשית", רבי יעקב כולי, קושטא 1730. התצלום באדיבות בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. כמו כן מופיעות המילים "לשון מאספמיא", כלומר: לשון מספרד.

בן-ציון (בני) נחמias

נולד בארץ בשנת 1931. מילא תפקידים בכירים בתעשייה. למד פיסול אצל האמן רודי ליהמן ורישום אצל אדווין ליהמן. עסק תקופה ארוכה באמנות הפלסטית. כיום מתמקד באמנות יהודית, באיור ספרים ועיצובם, כתיבה בנושאים יהודיים ועיצוב תשמישי קדושה. בין עבודותיו: כתיבה על קלף בכתב-יד, ואיור הגדה לפסח בנוסח ירושלמי; עריכה ואיור של הספר "שירת ספרד" - אנתולוגיה של השירה העברית בתור הזהב. שתי העבודות נעשו בהשראת כתבי-יד עתיקים. במקביל לעבודתו האמנותית עוסק בפעילות ציבורית במסגרות שונות.

הצייר: בן-ציון (בני) נחמias, מעצב הבול: צביקה רויטמן

ARTIST: BEB-TSION (BENNY) NAHMIA, STAMP DESIGNER: ZVICA ROITMAN

LADINO

Ladino (Judeo-Spanish) is the language of the descendants of the Jewish people who were exiled from Spain (1492) and were dispersed throughout the Ottoman Empire, Central and Southern Europe and Northern Morocco. In Morocco the language was called "Hakitia". They preserved the language, which was based on classical ancient Spanish, for more than five hundred years. The language absorbed Arabic, Turkish and Balkan elements and, from the 19th Century, was also influenced by French. Ladino was always written in Hebrew characters. The breaking away from Spanish and the effect of different language influences created a distinct Jewish language: Ladino.

Apart from the rich folklore that surrounds Ladino (ballads, love songs, poetic festivities, stories and sayings) works of major importance were written in this language. "Meam Loez", a multi volume essay on the Bible, is a major religious work written in Ladino. The leading scholar, Rabbi Yaacob Hulli, originated this work and wrote the first two volumes. "Meam Loez" is a kind of comprehensive encyclopedia on biblical interpretations, midrash, ethics, halacha and customs printed next to reports on experiences of the world, nature and the universe. The contents are taken from hundreds of sources in Hebrew literature. The first volume on Genesis appeared in Constantinople in 1730.

The era of Enlightenment began in the Ottoman Empire during the middle of the 19th Century. One of the expressions of Enlightenment was the appearance of journals in Ladino. The first journal "Puertas del Oriente" was published in Izmir in 1845/6. This was the beginning of 150 years of Ladino journalism during which more than 300 periodicals were published. The journals brought with them translated and original novels. Hundreds of them were printed in the printing centers of Ladino (among them: Constantinople, Izmir, Salonica, Jerusalem and Vienna) and gave pleasure to thousands of readers. Theater also flourished at this time. It is known that, since the last quarter of the 18th Century, more than 200 Ladino plays were staged for the Sephardic (Jews of Spanish descent) communities.

The Ladino-speaking Sephardi Jews suffered the terrible Holocaust like their Yiddish-speaking Ashkenazi (Jews of Central or Eastern European descent) brothers. The ancient communities such as Salonica and other Greek communities, Macedonia, Serbia and Bosnia, were wiped out. The majority of the Sephardi Jewish community in Europe was annihilated. It was thought that after the devastating Holocaust, Ladino would not be revived. However, recent years have seen an awakening towards all that is connected to language and heritage. There are poetry books and folklore and research is being carried out.

חותמת
אירוע
להופעת
הבול
SPECIAL
CANCELLATION

The language is studied in universities and other institutions. The highlight is the National Authority for Ladino Culture Bill, for the development and preservation of the language, passed in 1996 by the Israeli Parliament (Knesset) and the establishment of the National Authority for Ladino Culture headed by Yitzhak Navon, Israel's fifth President.

Avner Perez

Ben Gurion University of the Negev, Beer Sheva

The illustration on the **stamp** is based on decorations inspired by ancient Spanish writings. The word 'Ladino', written in Rashi script, is in the center of the illustration.

On the **first day cover** is a photograph of the front cover of the 'Meam Loez', Genesis volume Rabbi Yaacob Hulli, Constantinople, 1730. The photograph is by courtesy of Jewish National and University Library, Jerusalem. The words 'Language of Spain' appear on the first day cover.

Ben Tsion (Benny) Nahmias

Nahmias was born in Israel in 1931. He fulfilled various top positions in industry. He studied sculpture with the artist Roddy Lehman and graphics with Edwinah Lehman. For a long period he worked on the visual arts. Today he focuses his work on Jewish art, illustrations and book design, essays on Jewish literature and design of religious articles. Nahmias's work includes: hand-writing on parchment; illustration of the Passover Hagadda in a Jerusalem style; editing and illustrating "Songs of Spain" - an anthology of Hebrew poems during the Golden Age. Both works were inspired by ancient writings. Nahmias also is involved in various public activities.

LADINO

Issue: February 2002

Artist: Ben-Tsion (Benny) Nahmias

Designer: Zvika Roitman

Stamp Size: 30.8 mm x 40 mm

Plate no.: 463 - two phosphor bars

Sheet of 15 stamps

Tabs: 5

Printers: Government Printers

Method of printing: Offset

השירות הבולאי - טל: 03-5123933
שדרות ירושלים 12, תל אביב-יפו 68021

The Israel Philatelic Service - Tel: 972-3-5123933

12 Sderot Yerushalayim, 68021, Tel Aviv-Yafo